

PROGRAM KONTROLE POPULACIJE PASA LUTALICA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Uvod

Program kontrole populacije pasa lutalica u Republici Hrvatskoj (u daljnjem tekstu: Program) odnose se na pse lutalice koji predstavljaju problem za zdravlje ljudi, zdravlje i dobrobit životinja te imaju društveno – ekonomski značaj u Republici Hrvatskoj. Zakonom o zaštiti životinja (Narodne novine, broj 135/06) kao temeljnim propisom uređuju se odgovornost, obveze i dužnosti fizičkih i pravnih osoba radi zaštite životinja što uključuje zaštitu njihova života, zdravlja i dobrobiti. U međusobnoj povezanosti odnosno međusobnom utjecaju zdravlja ljudi i zdravlja životinja, zdravlje ljudi ima prioritet, ali ga nije moguće osigurati bez zdravlja životinja, a u slučaju kontrole populacije pasa, zdravlje ljudi se osigurava sprječavanjem pojave zoonoza, posebno bjesnoće i nametničkih bolesti (ehinokokoza). Prilikom provođenja mjera kontrole zdravlja utjecajem na populaciju pasa, treba osigurati dobrobit životinja te mjere kontrole populacije pasa provoditi bez uzrokovanja nepotrebne patnje životinjama. Veterinarska struka u Republici Hrvatskoj ima glavnu ulogu u sprječavanju prijenosa bolesti sa životinja na ljude, osobito bjesnoće, u što su uključena i nadležna tijela iz područja veterinarstva koja donose relevantne propise, programe i mjere s obzirom na zdravlje i dobrobit životinja te koordiniraju i kontroliraju njihovo provođenje.

Poglavlje 1. Glavna načela

Ove Smjernice se temelje na općim načelima zaštite životinja (što obuhvaća zdravlje i dobrobit životinja) koja su određena i koja se razvijaju na temelju znanstvenih istraživanja te uključuju prevenciju bolesti i veterinarsku skrb, primjeren smještaj, obazrivo postupanje sa životinjama i hranidbu. Dodatna načela Programa su promidžba odgovornog posjedovanja psa (što može značajno smanjiti broj napuštenih pasa i opasnost od zoonoza) u skladu sa stavkom 2. članka 58. Zakona razvijanje svijest javnosti, a osobito mladih, o zaštiti životinja, označavanje pasa te kontrola populacije pasa koja mora biti praćena promjenama u ponašanju ljudi kako bi bila učinkovita.

Poglavlje 2. Pojmovi

U ovom dokumentu pojedini pojmovi imaju sljedeće značenje:

Program kontrole populacije pasa: program čiji je cilj smanjivanje populacije pasa lutalica na određenu razinu i/ili održavanje na toj razini i/ili upravljanje njome kako bi se zadovoljio unaprijed određeni cilj (vidi točka 4. ovih Smjernica).

Prihvatni kapacitet: gornja granica gustoće populacije pasa koju može podnijeti stanište na temelju dostupnosti resursa (hrana, voda, sklonište) i prihvata od strane ljudi.

Usmrćivanje: postupak koji se obavlja sredstvima i metodama odobrenim u tu svrhu i na propisan način tako da se životinjama prouzroči najmanja moguća bol, patnja i strah.

Posjednik: svaka pravna ili fizička osoba koja je kao vlasnik, korisnik ili čuvar stalno ili privremeno odgovorna za zdravlje i dobrobit psa.

Pas u posjedu: pas s osobom koja je za njega odgovorna.

Odgovorno posjedovanje psa: situacija u kojoj posjednik prihvaća i izvršava obveze u skladu sa propisima i osigurava potrebe psa vezane za ponašanje, okolinu i fizičke potrebe te sprječavanje rizika (agresija, prenošenje bolesti ili uzrokovanje ozljeda) koje pas može predstavljati za zajednicu, druge životinje ili okolinu.

Izgubljeni pas: onaj pas koji je napustio posjednika bez njegove volje i on ga traži.

Napušteni pas: onaj pas kojega je posjednik svjesno napustio.

Pas lualica: svaki pas koji nije pod izravnom kontrolom posjednika ili ga se ne sprječava u lutanju, što uključuje i definiciju izgubljenog i napuštenog psa.

Vrste pasa lualica:

1. pas koji ima posjednika, ali ipak slobodno luta i nije pod izravnom kontrolom ili ograničenjem kroz određeno vrijeme,
2. pas koji slobodno luta i nema posjednika,
3. divlji pas, što je ustvari domaći pas koji se vratio u divlje stanje i više nije izravno ovisan o ljudima što se tiče uspješnog razmnožavanja.

Poglavlje 3. Ciljevi programa kontrole populacije pasa

Ciljevi Programa u Republici Hrvatskoj obuhvaćaju:

1. poboljšanje zdravlja i dobrobiti populacije pasa koji imaju posjednika i pasa lualica,
2. smanjenje broja pasa lualica,
3. promicanje odgovornog posjedovanja psa,
4. cijepljenje pasa protiv bjesnoće,
5. smanjenje rizika od drugih zoonoza osim bjesnoće,
6. upravljanje drugim rizicima po zdravlje ljudi (npr. nametnici),
7. sprječavanje šteta za okoliš i druge životinje i
8. sprječavanje nezakonite razmjene i trgovine psima.

Poglavlje 4. Odgovornosti i ovlaštenja

U razvijanju i provođenju Program surađuju i odgovorna su nadležna tijela, ostala državna tijela i agencije, veterinari u privatnom sektoru, nevladine organizacije, lokalna državna tijela i posjednici pasa.

4.1. Nadležna tijela

1. Nadležna tijela iz područja veterinarstva su odgovorna za donošenje i nadzor nad provedbom zakonodavstva vezanog za zdravlje i dobrobit životinja u što je uključeno označavanje pasa i mjere kontrole bjesnoće i nametničkih bolesti (npr. *Echinococcus* spp.).
2. Tijelo nadležno za zaštitu okoliša je odgovorno u slučajevima gdje nedostatak kontrole okoliša omogućava porast populacije pasa lualica koji ugrožavaju zdravlje ljudi ili nacionalna dobra. Na primjer, navedeno tijelo može regulirati i provoditi mjere kako bi se psima onemogućio pristup otpadu ili kanalizaciji.

4.2. Ostala državna tijela/agencije

Odgovornost drugih državnih tijela/agencija ovisit će o riziku kojim se upravlja i cilju/prirodi mjera koje se koriste za kontrolu populacije pasa.

Za kontrolu pasa lualica u slučaju kad predstavljaju opasnost za okolinu (npr. kontrola pasa lualica u nacionalnim parkovima, sprječavanje napada pasa na divlje životinje ili prenošenja bolesti na divlje životinje), odgovorno je nadležno tijelo koje uređuje područje lova životinja.

Kontrola pasa što se tiče rizika za sigurnost ljudi i životinja (npr. način kretanja pasa na ulicama, vođenje pasa na povodcu i s brnjicom, posebna područja za slobodno kretanje pasa) odgovornost je jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave u skladu s njihovim potrebama, odnosno Grada Zagreba i određena je odlukom koju, na temelju stavka 4. članka 58. Zakona o zaštiti životinja, propisuju nadležna tijela općina ili gradova. Ovom se odlukom detaljnije određuju uvjeti i način držanja kućnih ljubimaca, način kontrole njihova razmnožavanja, uvjeti i način držanja vezanih pasa te način postupanja s napuštenim i izgubljenim životinjama, osim za kućne ljubimce koji pripadaju zaštićenim vrstama u skladu s posebnim propisima.

4.3. Veterinari u privatnom sektoru

Veterinar u privatnom sektoru (veterinarske organizacije, veterinarske prakse) je odgovoran za savjetovanje posjednika psa o načinu njegova držanja s obzirom na potreban smještaj, hranidbu i postupanje sa psom. Veterinar u privatnom sektoru ima važnu ulogu u kontroli bolesti, jer isti može biti prva osoba koja će od strane posjednika biti obaviještena o simptomima ili koja će primijetiti da pas boluje od bolesti koje se prijavljuju (poput bjesnoće). Veterinar u privatnom sektoru, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu (Narodne novine, broj 41/07) prijavljuje nadležnom tijelu sumnju na bjesnoću ili neku drugu bolest koja se obvezno prijavljuje. Veterinari u privatnom sektoru također imaju važnu ulogu jer mogu uočiti slučajeve zanemarivanja psa ili da se sa psom ne postupa dobro, u kojim slučajevima može doći do napuštanja psa ili njegova lutanja te o svom nalazu obavještavaju nadležnu veterinarsku inspekciju.

Privatni veterinari su ovlaštene za provođenje mjera za osiguranje zdravlja pasa uključujući testiranje na visinu titra protutijela na bjesnoću, cijepljenje protiv bjesnoće i drugih bolesti, označavanje pasa i unošenje podataka o oznaci u središnji upisnik pasa te kastraciju i usmrćivanje pasa na način i sredstvima određenim Zakonom o zaštiti životinja. Cijepljenje pasa, vođenje upisnika pasa te izdavanje propisane isprave o upisu i cijepljenju psa protiv bjesnoće obveza je ovlaštene pravne ili fizičke osobe, u skladu s odredbama članka 37. Zakona o veterinarstvu i Pravilnikom o označavanju pasa (Narodne novine, broj 162/03, 114/04, 26/05). Navedenim Pravilnikom je određeno da psi ošteñeni do 1. listopada 2004. godine moraju biti označeni markicom ili mikročipom, a psi ošteñeni nakon toga razdoblja moraju biti označeni mikročipom. Broj oznake psa ovlaštena veterinarska organizacija odnosno ambulanta veterinarske prakse ovlaštena za cijepljenje pasa protiv bjesnoće (u daljnjem tekstu: veterinarska praksa) unosi u Središnji upisnik pasa koji se vodi pri Upravi za veterinarstvo. Isti broj se upisuje i u propisanu ispravu o upisu i cijepljenju psa protiv bjesnoće. Sadržaj i oblik isprave o obveznom upisu i provedenim mjerama propisan je Pravilnikom o putovnici za kućne ljubimce (Narodne novine, broj 142/08).

4.4. Nevladine organizacije

Nevladine organizacije (NVO) su važni partneri nadležnih tijela koje svojim postupcima pridonose podizanju svijesti javnosti i shvaćanju potrebe provođenja mjera kontrole populacije pasa te također mogu pridonijeti obrazovanju javnosti vezano za odgovorno posjedovanje psa. Međunarodne nevladine organizacije za zaštitu životinja surađuju s nadležnim tijelima i nevladinim organizacijama RH, a osim toga i svojim resursima pridonose edukaciji javnosti, osoblja nevladinih organizacija kao i nadležnih tijela.

4.5. Lokalna državna tijela – jedinice lokalne ili područne (regionalne) samouprave odnosno Grad Zagreb

Odgovorna su:

1. za propisivanje uvjeta i načina držanja kućnih ljubimaca, načina kontrole njihova razmnožavanja, uvjeta i načina držanja vezanih pasa te načina postupanja s napuštenim i izgubljenim životinjama, osim za kućne ljubimce koji pripadaju zaštićenim vrstama u skladu s posebnim propisima, što se u Republici Hrvatskoj na lokalnom nivou regulira odlukama u skladu s člankom 58. stavkom 4. Zakona o zaštiti životinja (što provode nadležna tijela općina ili gradova),
2. za financiranje osnivanja skloništa za životinje i njegova rada u skladu sa stavkom 4. članka 56. Zakona o zaštiti životinja (u nadležnosti jedne ili više jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave u skladu s njihovim potrebama, odnosno Grada Zagreba),
3. za organiziranje sakupljanja i prevoženja izgubljenih i napuštenih životinja do skloništa, ukoliko sklonište za životinje isto ne može obavljati samostalno, u skladu s člankom 57. Zakona o zaštiti životinja (u nadležnosti jedinice lokalne ili područne (regionalne) samouprave),
4. za organiziranje informacijskog centra za napuštene i izgubljene životinje ako su osnivači skloništa za životinje te za davanje podataka o životinjama na uvid javnosti, ostalim skloništima za životinje na području Republike Hrvatske i nadležnom tijelu.

4.6. Posjednici pasa

Posjednik psa mora osigurati:

1. označavanje psa (članak 37. Zakona o veterinarstvu),
2. kontrolu razmnožavanja psa pod njegovim nadzorom, a u protivnom mora zbrinuti mladunčad vlastitih kućnih ljubimaca dok u slučaju nekontroliranog razmnožavanja, kada ne želi sam zbrinuti mladunčad, snosi troškove njihovog zbrinjavanja (stavak 5. i 6. članka 48. Zakona o zaštiti životinja). Kontrolu razmnožavanja moguće je osigurati putem kontracepcije ili kastracije psa.
3. uvjete držanja psa primjereno njegovim potrebama i postupanje sa psom te njegovo kretanje na način koji ne ugrožava zdravlje i sigurnost drugih životinja i ljudi, a posebice djece tj. na način koji neće predstavljati opasnost za zajednicu i/ili okolinu (stavak 4. članka 48. Zakona o zaštiti životinja),
4. zaštitu psa od bolesti te provođenje preventivnih mjera za suzbijanje bolesti koje su od interesa za Republiku Hrvatsku. U tu svrhu, ministar, u skladu s epizootiološkim stanjem i razinom ugroženosti, krajem svake tekuće godine za sljedeću godinu donosi Naredbu o mjerama zaštite životinja od zaraznih i nametničkih bolesti i njihovom financiranju (članak 12. Zakona o veterinarstvu), u što su uključene i mjere kontrole bjesnoće kao i nametničkih bolesti kao što je ehinokokoza. Naredbom se zahtijeva da su, na cijelom području Republike Hrvatske, svi psi stariji od tri mjeseca cijepljeni protiv bjesnoće

Posjednik ne smije napustiti psa, što je određeno člankom 5. stavkom 1. Zakona o zaštiti životinja.

Poglavlje 6.

Savjetodavna skupina

U razvoj Programa uključeno je Povjerenstvo za zaštitu životinja koje u skladu s člankom 35. Zakona o zaštiti životinja osniva ministar. Članovi Povjerenstva su predstavnici nadležnih tijela za znanost i obrazovanje i za zaštitu prirode, veterinari, liječnici i agronomi te predstavnici strukovnih skupina (Hrvatske gospodarske komore i Hrvatske obrtničke komore) i udruga za zaštitu životinja. Pored djelokruga određenog Zakonom, ovo Povjerenstvo ima i zadaću analize i kvantifikacije problema, prepoznavanje uzroka, prikupljanje javnog mišljenja o psima i predlaganje najučinkovitijih pristupa kontroli populacije pasa kratkoročno i dugoročno.

Važni aspekti su:

6.1. Prepoznavanje izvora pasa lotalica

To mogu biti psi:

- a) koji imaju vlasnika i slobodno lutaju,
- b) koje je vlasnik napustio (protivno odredbi članka 5. Zakona o zaštiti životinja), uključujući štenad koja je rezultat nekontroliranog uzgoja pasa (protivno odredbi stavka 6. članka 48. Zakona o zaštiti životinja),
- c) bez vlasnika, koji se uspješno razmnožavaju.

6.2. Procjena postojećeg broja pasa lotalica, njihova rasprostranjenost i ekologija

Za procjenu broja pasa lotalica moguće je koristiti podatke iz Središnjeg upisnika pasa, procjenu populacije pasa te istraživanja pasa, vlasnika, skloništa za pse i veterinaru. Važni čimbenici kojima se određuje (ograničava) prihvatni kapacitet okoliša su raspoloživi izvori hrane i vode, sklonište te stav ljudi i njihovo ponašanje prema psima lotalicama.

Pregled prikladnih metodologija za procjenu populacije pasa nalazi se u Poglavlju 9. ovoga Programa. Ista se metodologija može koristiti u odgovarajućim vremenskim razmacima kako bi se ocijenili trendovi populacije.

6.3. Zakonodavni okvir

Zakonodavni okvir za uspostavu Programa uključuje obvezu:

- a) označavanje pasa jedinstvenim identifikacijskim oznakama (markica ili mikročip) te njihovo upisivanje u Središnji upisnik pasa koji se vodi pri Upravi za veterinarstvo kako je određeno Zakonom o veterinarstvu i na temelju njega donesenog Pravilnika o označavanju pasa,
- b) kontrole uzgoja i prodaje pasa te obvezu registriranja uzgajivača pasa sa tri i više ženki namijenjenih prodaji na način određen Pravilnikom o uvjetima koje moraju ispunjavati uzgoji kućnih ljubimaca namijenjenih prodaji (Narodne novine, broj 56/09) te njihovo upisivanje u upisnik takvih uzgoja koji vodi Uprava za veterinarstvo. Psi se ne smiju prodavati u trgovinama za kućne ljubimce.
- c) cijepljenja pasa protiv bjesnoće i tretiranje nametničkih bolesti kao što je ehinokokoza, kako je određeno godišnjom naredbom o mjerama kontrole zaraznih i

- nametničkih bolesti i njihovom financiranju koja se donosi na temelju članka 12. Zakona o veterinarstvu,
- d) kontrole populacije pasa,
  - e) kontrole kretanja pasa, što je na lokalnom nivou određeno odlukama jedinica lokalne uprave i Grada Zagreba, na nacionalnom nivou Pravilnikom o putovnici za pse te na međunarodnom nivou Pravilnikom o veterinarskim uvjetima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca (Narodne novine, broj 72/07, 102/07, 04/08, 30/08, 39/08 i 52/08),
  - f) kontrole opasnih pasa kako je određeno Pravilnikom o opasnim psima (Narodne novine, broj 117/08),
  - g) kontrole okoliša s obzirom na izvore hrane za pse (npr. klaonice, odlagališta smeća, postrojenja za uginulu stoku) kako je određeno Pravilnikom o nusproizvodima životinjskog podrijetla koji nisu za prehranu ljudi (Narodne novine, broj 87/09),
  - h) donošenja propisa za skloništa za pse kako je određeno Pravilnikom o uvjetima kojima moraju udovoljavati skloništa za životinje i higijenski servisi (Narodne novine, broj 110/04, 121/04, 29/05) kao i
  - i) vlasnika i nadležnog tijela vezano za dobrobit životinja, na način određen Zakonom o zaštiti životinja.

6.4. Resursi dostupni nadležnim tijelima

Za rješavanje problema pasa lutilica nadležna tijela trebaju raspolagati resursima kao što su:

- a) ljudski resursi za donošenje propisa i kontrolu provođenja istih,
- b) financijski resursi na lokalnom i/ili regionalnom nivou za sakupljanje napuštenih i izgubljenih pasa i njihovo smještanje u sklonište za životinja ili udomljavanje,
- c) tehnički alati npr. informatički centri koje osnivaju skloništa za životinje,
- d) infrastruktura odnosno skloništa za životinje i
- e) kooperativne aktivnosti odnosno suradnja sa udrugama za zaštitu životinja na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Poglavlje 7.

Mjere kontrole

Za kontrolu populacije pasa najbolje je kombinirati različite mjere kontrole. Primjena samo jedne mjere kontrole ne može dati zadovoljavajuće rezultate u smanjenju broja pasa lutilica, kao npr. usmrćivanje pasa, koje samo za sebe, nije učinkovita mjera kontrole. Ako se kao mjera kontrole koristi usmrćivanje pasa nakon 60 dana držanja u skloništu (stavak 4. članka 57. Zakona o zaštiti životinja), tu mjeru treba provoditi na način i sredstvima koja su odobrena u tu svrhu od nadležnog tijela te tako da se životinjama ne uzrokuje nepotrebna patnja, bol i strah, i u kombinaciji s drugim mjerama kako bi se postigla učinkovita dugoročna kontrola.

7.1. Edukacija i zakonodavstvo za odgovorno posjedovanje psa

Stavkom 2. članka 58. Zakona o zaštiti životinja određeno je da nadležno tijelo državne uprave za veterinarstvo i tijela jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave imaju obvezu razvijati svijest javnosti, a osobito mladih, o zaštiti životinja. U tu svrhu, Uprava za veterinarstvo je propisima uredila područje identifikacije pasa, postupanja sa psima, uvjete njihova držanja, kretanja i razmnožavanja te prodaje, a sljedeća obveza je razvoj promotivnih materijala kojima je svrha poticanje posjednika pasa na odgovornost, s ciljem smanjenja broja

pasa kojima je dopušteno lutanje, poboljšat će se zdravlje i dobrobit pasa te smanjiti rizik koji psi predstavljaju za druge životinje i ljude, a osobito djecu. Promicanje odgovornog posjedovanja psa kroz zakonodavstvo i edukaciju je obavezan dio programa kontrole populacije pasa. Za uspostavljanje i razvoj ovoga Programa od strane Uprave za veterinarstvo potrebna je suradnja s jedinicama lokalne ili područne (regionalne) samouprave, udrugama za zaštitu životinja, posjednicima pasa, uzgajivačima pasa, veterinarskim praksama i veterinarskim organizacijama kao i drugim zainteresiranim tijelima i organizacijama kao što je npr. turistička zajednica.

Edukacija o odgovornom posjedovanju psa (za psa koji je u trenutnom posjedu i za svakog njegovog potomka) sadržava sljedeće elemente:

- a) informacija o izboru odgovarajućeg psa i osiguranje zdravlja i dobrobiti psa, što uključuje navikavanje psa na okolinu u kojoj se nalazi te socijalizacija i obuka psa,
- b) označavanje psa i upisivanje u središnji upisnik koji vodi Uprava za veterinarstvo,
- c) sprječavanje bolesti, naročito bjesnoće i ehinokokoze, npr. redovitim cijepljenjem i tretiranjem nametnika,
- d) sprječavanje negativnih učinaka pasa na zajednicu preko zagađenja (npr. fekalije i buka), rizika za ljudsko zdravlje putem ugriza, uzrokovanjem prometnih nesreća i rizika za druge pse, divlje životinje, domaće životinje i druge vrste kućnih ljubimaca,
- e) kontrola razmnožavanja pasa.

Za postizanje što odgovornijeg ponašanja posjednika psa potrebna je kombinacija zakonodavstva, visokog stupnja javne svijesti, edukacije i promidžbe gore navedenih elemenata. Također je potrebno poboljšati pristup resursima koji podupiru odgovorno vlasništvo poput veterinarske skrbi, identifikacijskih i registracijskih usluga te mjera kontrole bjesnoće.

7.2. Registracija i identifikacija pasa

Ključni dio kontrole populacije pasa koju provodi nadležno tijelo je upisivanje pasa u Središnji upisnik pasa i označavanje pasa koji imaju vlasnika. Tu važnost ima i registracija uzgajivača kućnih ljubimaca namijenjenih prodaji. Registracija i identifikacija pasa se mogu istaknuti kao dio odgovornog posjedovanja psa osobito jer su povezane s programima za zdravlje životinja, kao što je obvezno cijepljenje protiv bjesnoće te mogućnost praćenja psa i pronalaženja posjednika.

7.3. Kontrola razmnožavanja

Prema članku 48. Zakona o zaštiti životinja i prema standardima Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE), kontrola razmnožavanja je obavezna i predstavlja odgovornost posjednika psa koji je dužan osigurati kontrolu razmnožavanja životinja koje su pod njegovim nadzorom. Kontrola razmnožavanja je sastavni dio predstavljanja odgovornog posjedovanja psa. Metode kontrole razmnožavanja pasa uključuju:

- a) kiruršku sterilizaciju;
- b) kemijsku sterilizaciju;
- c) kemijsku kontracepciju;
- d) odvajanje ženki za vrijeme estrusa od nesteriliziranih mužjaka.

Kiruršku kastraciju može obaviti samo veterinar i ona uključuje prikladnu anesteziju i ublažavanje boli. Sve kemikalije ili lijekovi koji se koriste u kontroli razmnožavanja moraju

biti sigurne, kvalitetne i učinkovite za traženu svrhu, te se koristiti u skladu s propisima proizvođača i biti odobrene od strane nadležnog tijela u Republici Hrvatskoj.

Subvencioniranje programa kastracije od strane državnih ili drugih tijela i organizacija u kombinaciji s drugim mjerama kontrole populacije pasa može znatno pomoći u smanjenju broja pasa lualica.

7.4. Uklanjanje pasa lualica i postupanje s njima

Nadležno tijelo je poslove sakupljanja pasa koji nisu pod izravnim nadzorom posjednika povjerilo skloništima za životinje (u skladu s obvezom iz članka 57. Zakona o zaštiti životinja) koja za to moraju biti primjereno opremljena vozilima za prijevoz pasa i imati opremu i osoblje primjereno osposobljeno za navedene poslove kako je određeno Pravilnikom o uvjetima kojima moraju udovoljavati skloništa za životinje i higijenski servisi. Hvatanje, prijevoz i držanje pasa u skloništima za životinje moraju se obavljati bez nepotrebne patnje, boli i straha na način propisan Zakonom o zaštiti životinja. Nezaštićeni žičani obruči se neće koristiti za hvatanje pasa.

Nadležno tijelo priprema program za osposobljavanje osoblja skloništa za životinje koji je obavezan za sve osobe koje se brinu o životinjama u skloništu, o čemu će svaka osoba dobiti potvrdu o uspješno završenoj edukaciji . Program će se početi provoditi u 2010. godini.

7.5. Hvatanje pasa, držanje u skloništu, vraćanje vlasniku i ponovno udomljavanje

Stavkom 1. članka 57. Zakona o zaštiti životinja određeno je da je obveza skloništa za životinje organizirati samostalno ili u suradnji s jedinicama lokalne ili područne (regionalne) samouprave sakupljanje i prevoženje izgubljenih i napuštenih životinja do skloništa, osiguranje smještaja izgubljenih i napuštenih životinja kao i životinja koje su oduzete vlasnicima na temelju članka 64. točke 6. ovoga Zakona te traženje vlasnika napuštenih i izgubljenih životinja ili njihovo udomljavanje. Stavkom 4. članka 57. Zakona određeno je da se životinja iz skloništa koja se ne vrati vlasniku, a koju nije moguće dalje držati ili udomiti, može nakon 60 dana usmrtniti.

7. 6. Kontrola okoliša

Treba poduzeti korake kako bi se psima onemogućili izvori hrane (npr. odlagališta smeća i klaonice, te postavljanje spremnika za smeće kojima životinje ne mogu prići) tijekom razdoblja lutanja. Ovu mjeru treba povezati sa smanjenjem populacije pasa drugim metodama, kako bi se izbjegli problemi vezani za dobrobit životinja.

7. 7. Kontrola kretanja pasa – međunarodna (uvoz/izvoz)

Pravilnikom o veterinarskim uvjetima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca kojim je u nacionalno zakonodavstvo preuzeta Uredba broj 998/2003 o zahtjevima zdravstvene zaštite životinja koji se odnose na nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca i o izmjeni Direktive Vijeća 92/65/EEZ određuju se uvjeti za kretanje pasa između Hrvatske i drugih zemalja.

7. 8. Kontrola kretanja pasa – unutar države (npr. vođenje pasa na povodcu i s brnjicom)

Mjere kontrole kretanja pasa na lokalnom nivou donose jedinice lokalne samouprave iz sljedećih razloga:

- a) iz razloga javne sigurnosti,
- b) za zaštitu pasa koji imaju posjednika na području ili mjestu gdje se provodi program kontrole pasa,
- c) za zaštitu divljih i domaćih životinja i
- d) za osiguranje dobrobiti životinja.

Člankom 55. Zakona o zaštiti životinja određeno je da je posjednik izgubljene životinje dužan njezin nestanak prijaviti skloništu za životinje u roku od 3 dana, a nestanak psa i osobi ovlaštenoj za vođenje Središnjeg upisnika pasa, dok je nalaznik napuštene ili izgubljene životinje dužan o njezinom nalasku obavijestiti sklonište za životinje.

Člankom 58. Zakona o veterinarstvu određeno je da za kretanje pasa na području Republike Hrvatske posjednika mora, ako ih prodaje, otprema na sajam, izložbe ili druge javne smotre ili kod privremene promjene mjesta boravka, ishoditi putovnicu za pse kako je određeno Pravilnikom o putovnicama za kućne ljubimce.

7. 9. Kontrola uzgoja pasa namijenjenih prodaji

Člankom 49. Zakona o zaštiti životinja određeno je da uzgoji kućnih ljubimaca namijenjenih prodaji s tri i više rasplodnih ženki iste vrste moraju udovoljiti uvjetima iz Pravilnika o uvjetima koje moraju ispunjavati uzgoji kućnih ljubimaca namijenjenih prodaji (Narodne novine, broj 56/09) nakon čega se upisuju u upisnik koji vodi Uprava za veterinarstvo. Ovim Pravilnikom su propisani uvjeti za smještaj pasa, osiguranje odgovarajuće hrane i vode, primjereno kretanje, veterinarska skrb te redovita kontrola uzgoja od strane posjednika.

Člankom 63. Zakona o zaštiti životinja određeno je da je nadležni veterinarski inspektor tijekom provođenja nadzora ovlašten pregledati objekte na gospodarstvu, prostore, prostorije, opremu i prijevozna sredstva. Posjednik gospodarstva, prostorija, prostora, opreme i prijevoznih sredstava, koji drži životinje mora omogućiti obavljanje inspeksijskog nadzora, dati nadležnom inspektorima potrebne podatke, obavijesti i dokumentaciju te mu osigurati uvjete za nesmetan rad. Posjednik je dužan na zahtjev nadležnog inspektora u određenom roku dostaviti ili pripremiti propisane evidencije i dokumentaciju koji su mu potrebni za provođenje inspeksijskog nadzora.

7. 10. Smanjenje učestalosti ugriza pasa

Da bi se smanjio broj ugriza pasa potrebno je provoditi kombinirane mjere kao što su odgovorno posjedovanje psa, način kretanja pasa, edukacija i podizanje svijesti posjednika psa. Tako je člankom 48. Zakona o zaštiti životinja zabranjena prodaja kućnih ljubimaca maloljetnim osobama. Također je zabranjeno držanje i postupanje s kućnim ljubimcima te njihovo kretanje na način koji ugrožava zdravlje i sigurnost drugih životinja i ljudi, a posebice djece. U slučaju postupanja protivno odredbama ovoga članka isto je kažnjivo prema članku 67. Zakona o zaštiti životinja.

Najučinkovitije sredstvo za smanjenje učestalosti ugriza pasa su edukacija s ciljem podizanja svijesti i odgovornosti posjednika pasa te provođenje sankcija određenih kaznenim odredbama Zakona o zaštiti životinja.

Obvezan sustav evidencije i identifikacije pasa, osobito označavanje pasa mikročipom, znatno olakšava pronalaženje vlasnika psa.

Jedna od mjera zaštite od napada pasa je i registracija opasnih pasa u skladu s Pravilnikom o opasnim psima te razvijanje odgovornog vlasništva dokazivanjem sposobnosti za posjedovanjem takvog psa. Trgovanje opasnim psima, njihovo darovanje, izlaganje,

promocija, oglašavanje i oglašavanje prodaje, sudjelovanje na natjecanjima, izložbama i bilo kojim drugim javnim nastupima ili okupljanjima na području Republike Hrvatske je zabranjeno.

Odlukama lokalnih zajednica o načinu držanja psa i njihova kretanja tj. vođenja na povodcu i s brnjicom te slobodnog kretanja samo na posebno određenim površinama, također se smanjuje mogućnost ugriza i ugrožavanja drugih životinja i čovjeka.

7. 11. Usmrcivanje

Usmrcivanje pasa u skloništima za životinje je moguće samo nakon proteka 60 dana od dana dovođenja psa u sklonište za životinje i nakon traženja vlasnika psa ili pokušaja njegovog udomljavanja, zbog razloga iz članka 9. Zakona o zaštiti životinja te ako ne postoje uvjeti za daljnje držanje psa u skloništu. Usmrcivanje je moguće provesti samo u skladu sa Zakonom o zaštiti životinja na način i sredstvima odobrenim od nadležnog tijela.

Postupak usmrćivanja pasa smije provoditi samo veterinar.

Tablica 1. koja je sastavni dio ovoga Programa prikazuje popis metoda za usmrćivanje pasa.

Tumačenje postupaka usmrćivanja pasa:

1. Sputavanje

Ako se psa mora sputati za neki od postupaka, uključujući usmrćivanje, to uvijek treba činiti vodeći brigu o sigurnosti izvršitelja i dobrobiti životinje. Uz neke metode usmrćivanja se moraju koristiti sredstva za umirenje ili anestezija kako bi se osiguralo da se životinjama ne uzrokuje nepotrebna patnja, bol i strah pri provođenju takvih postupaka.

2. Posebna oprema

Kada je potrebna posebna oprema za obavljanje usmrćivanje (npr. plinska komora), sustav bi trebao biti dizajniran za potrebe i redovito održavan u cilju postizanja sigurnosti operatora i dobrobiti životinja.

3. NEPRIHVATLJIVI postupci i praksa kao način sputavanja životinja:

a) kemijske metode:

- embutramid + mebezonium + tetrakain bez davanja sedativa ili drugim načinima aplikacije osim intravenozno,
- kloralhidrat,
- nitro – oksid: može se koristiti s drugim inhalatornim sredstvima kako bi se ubrzalo djelovanje anestezije, no sam ne izaziva anesteziju kod pasa,
- eter,
- kloroform,
- cijanid,
- strihinin,
- neuromuskularni blokatori (nikotin, magnezijev sulfat, kalijev klorid, svi oblici kurarea) koji, kad se koriste sami, dovode do respiratornog zastoja prije gubitka svijesti tako da pas može osjetiti bol,
- formalin,
- kućni proizvodi i otapala.

b) mehaničke metode:

- zračna embolija na životinji pri svijesti,
- spaljivanje životinja,

- iskrvarenje životinje pri svijesti,
- dekompresija: širenje plina uhvaćenog u tjelesnim šupljinama može biti bolno,
- utapanje,
- hipotermija, brzo smrzavanje,
- omamljivanje: omamljivanje nije metoda usmrćivanja, nakon njega uvijek treba slijediti metoda koja osigurava smrt,
- zamke koje ubijaju životinju,
- usmrćivanje električnom strujom.

Kako su tek rođene životinje i odrasle životinje s otežanim disanjem ili niskim krvnim tlakom otporne na hipoksiju, metode koje ovise o postizanju stanja hipoksije (npr. CO₂, CO, N₂, Ar) se ne bi trebale koristiti. Te se metode ne bi smjele koristiti za životinje mlađe od 2 mjeseca, osim za izazivanje gubitka svijesti, a nakon njih treba uslijediti druga metoda za usmrćivanje.

4. Potvrđivanje smrti

Nakon provedenog usmrćivanja, veterinar provjerava znakove smrti i tek nakon toga su mogući daljnji postupci kao što je uklanjanje lešine životinje.

5. Odlaganje lešina

Lešine usmrćenih životinja se odlažu na način određen Pravilnikom o nusproizvodima životinjskog podrijetla koji nisu za prehranu ljudi (Narodne novine, broj 87/09),

Tablica 1. Popis metoda za usmrćivanje pasa

Metoda usmrćivanja	Posebna metoda	Posljedice za dobrobit životinja	Ključni zahtjevi vezani za dobrobit životinja	Razmatranja vezana za sigurnost izvršitelja	Prednosti	Nedostaci
Kemijska, putem injekcije	Barbiturati	Potrebno je pravilno sputavanje. IP aplikacija je spora i može iritirati. IC aplikacija je bolna.	Preporuča se korištenje IV aplikacije. Kad se koristi IP aplikacija otopina može biti razrijeđena ili se treba koristiti i lokalni anestetik. IC se treba	Potrebno je pravilno sputavanje. Aplikaciju sredstva obavlja samo veterinar.	Brzina radnje općenito ovisi o dozi, koncentraciji, mjestu i brzini ubrizgavanja. Barbiturati polagano uvode u anesteziju, uz minimalnu neugodu za životinju. Barbiturati su jeftiniji od mnogih drugih sredstava za anesteziju.	Ova sredstva ostaju u tijelu i mogu izazvati sedaciju ili smrt kod životinja koje ga pojedu.

			aplicirati samo na životinji bez svijesti.			
	Embutr amid +Mebezonium +Tetrakain	Mišićna paraliza se može pojaviti prije gubitka svijesti ako se stvar brzo ubrizgava.	Polagano IV ubrizgavanje uz sedativ.	Potrebno je pravilno sputavanje. Aplikaciju može obaviti samo veterinar.	Prilično niski troškovi.	Nedostupno /nedozvoljeno
	Predoziranje anestetikom (tiopenon ili propofenol)	Zbog premalene doze može doći do oporavka.	Dovoljna doza IV aplikacije .	Potrebno je pravilno sputavanje. Aplikaciju može obaviti samo veterinar.	Brzo se odvija i uzrokuje minimalnu neugodu životinji.	Potrebna je velika količina (troškovi).
	Kalij klorid (KCl)	K ⁺ je kardiotoksičan i vrlo bolan ako se koristi bez anestetika.	Koristi se samo na životinji ma pod anestezijom, IV aplikacija .	Aplikaciju može obaviti samo veterinar.	Aplikaciju može obaviti samo veterinar.	Prethodna potreba za anestetikom (trošak i dostupnost).
Mehanička	Slobodni projektil	Može biti nehumano ako je pucanj neprecizan i pas je samo ranjen; pas također može pobjeći.	Nužan je obučeni izvršitelj.	Rizik od ozljede izvršitelja i promatrača.	Nije potrebno baratanje sa psom ili hvatanje.	Moždano tkivo može biti nedostupno za dijagnostičku analizu. Rizik od ozljede promatrača. Zakonska ograničenja za upotrebu vatrenog oružja.

--	--	--	--	--	--	--

Objašnjenje skraćenica korištenih u Tablici 1.:

IV: intravenozno

IP: intraperitonealno

IC: intrakardijalno

Poglavlje 8.

Praćenje i ocjenjivanje Programa

1. Nadležno tijelo Republike Hrvatske će, u skladu s potrebama, donijeti smjernice za praćenje i ocjenjivanje Programa, čime će se omogućiti usporedba važnih čimbenika u odnosu na osnove mjerene za vrijeme početne procjene. Tri glavna razloga za praćenje i ocjenjivanje Programa su:

- a) poboljšanje provedbe, prepoznavanje problema i uspješnih elemenata djelovanja,
- b) ocjena odgovornosti kako bi se pokazalo u kojoj mjeri Program ostvaruje svoje ciljeve,
- c) usporedba uspješnosti strategija koje se koriste na različitim lokacijama i u različitim situacijama (pod pretpostavkom da su metode standardizirane).

2. **Praćenje** je stalni proces koji teži provjeri napretka Programa u odnosu na ciljeve i omogućava redovito usklađivanje. **Ocjenjivanje** je periodička procjena, obično se obavlja u određenim fazama kako bi se provjerilo ima li Program željeni i predviđeni učinak. Ti postupci uključuju mjerenje izabranih čimbenika koji odražavaju važne komponente programa u različitim fazama. Odabir prikladnih čimbenika traži jasno planiranje onoga što se Programom želi postići, a najbolji izbor čimbenika je onaj koji odražava interes svih relevantnih interesnih skupina. Za sve navedeno potrebno je razviti standardiziranu metodologiju koja će olakšati usporedbu podataka kasnijih ocjenjivanja i izvedbe projekata.

3. Elementi koje općenito treba pratiti i ocjenjivati su:

- a) veličina populacije pasa, razdvojena na pod populacije u skladu s vlasništvom i ograničenjem kretanja (tj. neograničeno lutanje ili lutanje koje ograničava vlasnik),
- b) dobrobit psa u ciljnoj populaciji (npr. rezultat tjelesnog stanja, stanje kože i ozljede ili šepavost) i kao rezultat Programa (ako intervencije uključuju izravno postupanje sa psima, treba pratiti dobrobit pasa kao rezultat tog postupanja),
- c) učestalost zoonoza, poput bjesnoće, kod populacije životinja i ljudi,
- d) odgovorno posjedovanje psa, uključujući mjere vezane za odnos i razumijevanje odgovornog posjedovanja i dokaza kako to rezultira odgovornim ponašanjem.

4. Postoje mnogi izvori informacija u svrhu praćenja i ocjenjivanja, uključujući:

- a) povratne informacije iz lokalne zajednice (npr. putem korištenja strukturiranih upitnika ili savjetodavnih procesa „otvorenog formata“);
- b) podatke i mišljenja dobivene od relevantnih stručnjaka (npr. veterinaru, liječnika, edukatora);

c) mjerenja koja se temelje na životinjama (npr. izravna promatračka istraživanja veličine populacija i statusa dobrobiti).

5. Izlazni rezultat aktivnosti u odnosu na proračun se mora pažljivo evidentirati kako bi se ocijenio napor (ili trošak) u odnosu na rezultate i učinak (ili korist) koji se odražavaju u rezultatima praćenja i ocjenjivanja.

Poglavlje 9.

Pregled prikladnih metoda za procjenu veličine populacije pasa

Procjena populacije pasa je potrebna za izradu realnih planova za upravljanje populacijom pasa i kontrolu zoonoza te za praćenje uspješnosti tih intervencija. Međutim, za izradu učinkovitih planova upravljanja nisu dovoljni samo podaci o veličini populacije. Potrebne su dodatne informacije poput stupnja nadzora nad psima u vlasništvu, podrijetlu pasa bez vlasnika, pristupačnosti, itd.

Izraz 'posjedovanje' treba ograničiti na psa koji je upisan u Središnji upisnik pasa. Psi koji imaju vlasnika mogu biti pod stalnom kontrolom ili mogu biti ostavljeni bez kontrole različita vremenska razdoblja i za različitih aktivnosti. Psi bez vlasnika koji su za njih odgovorni mogu biti prihvaćeni ili tolerirani u susjedstvu te im pojedinci mogu omogućiti hranu i zaštitu. Takve se životinje ponekad nazivaju 'psima iz susjedstva'. Promatraču je često nemoguće odrediti pripada li nekome pas koji slobodno luta ili nema vlasnika.

Izbor metoda za procjenu veličine populacije pasa ovisi o omjeru pasa koji imaju vlasnika u odnosu na pse bez vlasnika, što nije uvijek jednostavno procijeniti. Za populacije s visokim omjerom pasa koji imaju vlasnike može biti dovoljno provjeriti podatke o evidenciji pasa ili izvršiti istraživanja po kućanstvima. Tim istraživanjima treba utvrditi broj pasa koji imaju vlasnika i omjer pasa u odnosu na ljude na tom području. Osim toga, mogu se postaviti pitanja o razmnožavanju i demografiji pasa, pruženoj skrbi, sprječavanju zoonoza, učestalosti ugriza pasa itd. U procjeni se može koristiti i standardna program anketa.

Najjednostavniji pristup za dobivanje informacija o veličini populacije je brojanje pasa koji se vide u određenom području. Pri tome je potrebno uzeti u obzir kako vidljivost pasa ovisi kako o samom okolišu tako i o uzorcima aktivnosti pasa i ljudi. Vidljivost životinja se također mijenja ovisno o dijelu dana i godišnjem dobu kao funkcije dostupnosti hrane, skloništa, ometanja, itd. Ponovljeno standardizirano brojenje pasa vidljivih unutar određenih geografskih lokaliteta (npr. kvart) i određenog vremena će dati indikacije trendova populacije. Izravno računanje je najpouzdanije ako se primjenjuje na malu i relativno zatvorenu populaciju pasa, npr. u selima, gdje može biti moguće prepoznati pojedinog psa na temelju njegovog fizičkog izgleda.

Metode koje koriste postupke „označi – ponovno uhvati“ se često smatraju pouzdanijim od ostalih. Isto tako one daju vjerodostojne rezultate samo ako su zadovoljeni određeni preduvjeti tako da smrtnost, raseljavanje i dolazak novih članova u populaciju moraju biti minimalni za vrijeme trajanja popisivanja, iako se na izračune mogu primijeniti korektivne mjere.

Stoga je važno da se preporučeni postupci za popisivanje primjenjuju u vrijeme niske distribucije i da se odaberu zemljišne čestice za istraživanje oblika i veličine koji minimiziraju

učinak kretanja psa u i izvan područja promatranja. Popise treba dovršiti unutar nekoliko dana do najviše dva tjedna kako bi se smanjile demografske promjene. Osim toga, svi pojedinci u populaciji moraju imati jednaku šansu da budu prebrojeni. To je vrlo težak uvjet kod pasa čije pojavljivanje i time vidljivost ovisi o vlasničkom statusu i stupnju nadzora. Stoga se preporuča da istražitelj odredi koji dio ukupne populacije može obuhvatiti metodom promatranja i koliko se on preklapa sa populacijom pasa koji imaju vlasnika, a koji je procijenjen u istraživanjima kućanstava.

U osnovi za dobivanje procjene populacije ako je ona moguća, na određenom području i u roku od nekoliko dana, se označi veliki broj pasa vidljivom oznakom, npr. uočljivom ogrlicom ili mrljom boje. Rad vezan za prvu metodu koja zahtijeva hvatanje psa (označavanje) je relativno stalan za cijelog vremena trajanja studije. Unošenjem dnevnog broja označenih pasa u odnosu na akumulirani ukupni broj označenih pasa svakog dana može se ekstrapolirati vrijednost koja predstavlja ukupni broj pasa na tom području. U studijama o divljim životinjama obično se koriste metode označi – ponovno uhvati (Peterson-Jackson, Lincoln indeksi). Psi se označavaju (tagiraju) i puštaju natrag u populaciju koja se naknadno uzorkuje izravnim promatranjem te se bilježi broj označenih i neoznačenih pasa. Zatim se broj pasa koji su početno označeni i pušteni množi s brojem naknadno promatranih pasa podijeljeno s brojem pasa viđenih kao označenih za vrijeme ponovnog promatranja za dobivanje procjene ukupne populacije.

Kako su populacije pasa ponekad prevelike za potpunu procjenu, potrebno je primijeniti gore navedene metode na područjima uzorka. Metode se trebaju odabrati korištenjem zdravog razuma kako bi se rezultati mogli ekstrapolirati na veća područja.

Relevantni izvori:

1. Zakon o zaštiti životinja (Narodne novine, broj 135/06)
2. Zakon o veterinarstvu (Narodne novine, broj 41/07, 155/08)
3. Pravilnik o označavanju pasa (Narodne novine, broj 162/03, 114/04, 26/05)
4. Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati uzgoji kućnih ljubimaca namijenjenih prodaji (Narodne novine, broj 56/09)
5. Pravilnik o putovnici za kućne ljubimce (Narodne novine, broj 142/08)
6. Pravilnik o veterinarskim uvjetima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca (Narodne novine, broj 72/07, 102/07, 04/08, 30/08, 39/08 i 52/08),
7. Pravilnik o opasnim psima (Narodne novine, broj 117/08),
8. Pravilnikom o nusproduktima životinjskog podrijetla koji nisu za prehranu ljudi (Narodne novine, broj 87/09),
9. Pravilnik o uvjetima kojima moraju udovoljavati skloništa za životinje i higijenski servisi (Narodne novine, broj 110/04, 121/04, 29/05) kao i
10. OIE-Terrestrial Animal Health Code 2009, Chapter 7.7. Guidelines on straydog population control